

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КИРИЛЮК ІРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 338.43:637.05/.07(477)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА
В УКРАЇНІ**

08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Запоріжжя – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки», м. Київ.

Науковий керівник – кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
КОВАЛЬОВА Олена Вікторівна,
Міністерство аграрної політики
та продовольства України,
заступник Міністра аграрної політики
та продовольства України.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
УЛЬЯНЧЕНКО Олександр Вікторович,
Харківський національний аграрний
університет імені В. В. Докучаєва
Міністерства освіти і науки України,
ректор;

доктор економічних наук, доцент
ХАЛАТУР Світлана Миколаївна,
Дніпровський державний аграрно-економічний
університет Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри фінансів, банківської справи
та страхування.

Захист відбудеться «26» червня 2019 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.01 у Класичному приватному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Класичного приватного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розіслано «24» травня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Трохимець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наслідком посилення конкуренції на міжнародних ринках є підвищення вимог до якісних параметрів продукції, які охоплюють не лише її споживчі властивості, характеристики безпечності, екологічності, а й методи організації всієї системи виробництва й збуту. Якість продукції стає однією з глобальних детермінант конкурентоспроможності, що визначає формування міжнародного ланцюга створення доданої вартості й темпи розвитку національної економіки.

В умовах членства в СОТ і функціонування зони вільної торгівлі з ЄС можливість отримання сільськогосподарськими товаровиробниками більшої частки доданої вартості залежить від активізації торгівлі вітчизняною продукцією тваринництва та продуктами її переробки. Проте виробництво їх належить до сфер діяльності з підвищеним ризиком та вимагає організації комплексу заходів, спрямованих на забезпечення належної якості. Без розв'язання проблеми якості продукції тваринництва складно забезпечити її конкурентоспроможність на світовому ринку, гарантувати раціональне харчування населення країни, доступність необхідних компонентів для життєдіяльності людини.

Сучасні дослідження в рамках міждисциплінарної тематики якості продукції тваринництва спрямовані на розкриття її технічних, біологічних, хімічних, екологічних, організаційних, економічних чинників. Теоретичну та методологічну основу досліджень організаційно-економічного складника проблеми було закладено в працях класиків теорії якості В. Демінга, Дж. Джурана, К. Ісікави, Н. Кано, Ф. Кросбі, Т. Оно, Г. Тагуті, А. Фейгенбаума. Серед останніх досліджень і публікацій варто виділити праці таких зарубіжних і вітчизняних учених: Р. Безуса, Р. Буряка, В. Вісманса, О. Гальцової, Й. Дайерберга, Г. Даффі, В. Дятлової, Я. Жаліла, М. Зось-Кіора, М. Ільчука, М. Калінчика, С. Кваші, О. Ковальнової, О. Мазуренко, Б. Майша, А. Нардоне, Т. Осташко, В. Пабата, Б. Пасхавера, О. Покатаєвої, Г. Руппа, П. Саблука, О. Трохимець, О. Ульяновченка, О. Шпичака, О. Шубравської, С. Халатур та ін.

Проте низка організаційних, соціоекономічних та інституційних аспектів підвищення якості продукції тваринництва має недостатньо комплексний характер вивчення й теоретико-методичного обґрунтування. Проблема забезпечення якості продукції тваринництва в Україні залишається особливо гострою. Внутрішній ринок наповнений неякісною продукцією, яка нерідко є шкідливою для здоров'я людей.

Недостатність розроблення теоретико-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування адекватного сучасним вимогам організаційно-економічного механізму підвищення якості продукції тваринництва зумовлює необхідність подальших наукових пошуків. Актуальність теми дослідження підтверджують положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (першочерговим її пріоритетом є реформа у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» за темою «Теоретико-методологічне забезпечення управління розвитком агропромислового виробництва і сільських територій на засадах євроінтеграції, децентралізації влади та розвитку самоврядування» (номер державної реєстрації 0116U003054; 2016–2020 рр.), у межах якої автором розроблено методичні підходи до підвищення якості вітчизняної продукції тваринництва в умовах функціонування зони вільної торгівлі з ЄС;

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького за темою «Організаційно-економічні рішення та інноваційні моделі підвищення якості й безпечності продукції тваринництва в Україні» (номер державної реєстрації 0118U003863; 2018–2020 рр.), де автором визначено чинники та складники якості основних видів продукції тваринництва, механізми гарантування їхньої безпечності, обґрунтовано шляхи розвитку вітчизняного органічного сектору.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму підвищення якості продукції тваринництва в Україні.*

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- визначити сутність і складники якості продукції тваринництва та систематизувати нормативні підходи до формування систем управління якістю;
- узагальнити трактування, чинники та принципи формування організаційно-економічного механізму забезпечення якості продукції тваринництва;
- виявити передумови та встановити тенденції забезпечення якості продукції тваринництва в Україні на основі використання європейського досвіду;
- проаналізувати інституційно-організаційні механізми державного контролю (нагляду) за безпечністю та якістю продукції тваринництва в Україні;
- обґрунтувати концептуальні засади організаційно-економічного забезпечення підвищення якості продукції тваринництва;
- запропонувати організаційні інструменти підвищення якості основних видів продукції тваринництва;
- розвинути методичні підходи до прогнозування місткості ринку високоякісної продукції тваринництва в Україні.

Об'єкт дослідження – процеси організаційно-економічного забезпечення якості продукції тваринництва в Україні.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів удосконалення організаційно-економічного механізму підвищення якості продукції тваринництва.

Методи дослідження. Теоретико-методичні положення дисертації базуються на сучасних наукових підходах і принципах пізнання економічних процесів та явищ. З метою розв'язання поставлених завдань використано загальнонаукові й специфічні методи дослідження: *історичний* – для з'ясування сутності категорії якості, тенденцій розвитку нормативних підходів до управління якістю продукції тваринництва (підрозділи 1.1, 1.2); *абстрагування, аналізу й синтезу* – для виявлення складників якості продукції тваринництва, організаційно-економічних чинників її забезпечення (підрозділи 1.1, 1.3); *компаративний* – у ході визначення специфіки європейської й національної систем забезпечення та контролю якості продукції тваринництва (підрозділи 2.1, 2.2); *кореляційно-регресійного аналізу* – для виявлення взаємозв'язку між показниками виробництва і споживання, експорту та параметрами місткості ринку продукції тваринництва (підрозділи 2.3, 3.3); *системно-структурний метод* – для обґрунтування концептуальних засад організаційно-економічного забезпечення підвищення якості продукції тваринництва (підрозділи 3.1, 3.2); *прогнозування й економічного моделювання* – для отримання прогнозних оцінок місткості ринку високоякісної продукції тваринництва в Україні (підрозділ 3.3).

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, статистичні дані та матеріали Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO), Міністерства сільського господарства США (USDA), Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), сертифікаційного органу «Органік Стандарт», публікації зарубіжних і вітчизняних учених, інформація мережі Інтернет, результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методичних положень і розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму підвищення якості продукції тваринництва в Україні. У межах проведеного дослідження отримано такі наукові результати:

удосконалено:

- теоретичні засади дослідження впливу організаційно-економічного забезпечення підвищення якості продукції тваринництва на рівень споживання й місткість ринку високоякісних продуктів харчування тваринного походження, розвиток органічного та біотехнологічного секторів, формування доданої вартості всередині країни, які слугують обґрунтуванням пріоритетності створення в тваринництві доданої вартості, збереження здоров'я нації та зростання її інтелектуального потенціалу на основі споживання продуктів харчування тваринного походження;

- методичні підходи до прогнозування місткості внутрішнього ринку основних видів органічної продукції тваринництва на основі застосування розширеної критеріальної бази прогнозування, до якої додано критерії раціональності споживання, самозабезпеченості продукцією традиційного сектору, потенціалу розвитку виробництва, фальсифікації традиційної та органічної продукції, а також урахування обсягів потенційного попиту з боку домогосподарств, що за рівнем середньодушових доходів віднесені до верхньої децильної групи, домогосподарств, які мають дітей дошкільного віку та стале усвідомлення необхідності збереження здоров'я й навколишнього середовища; їх застосування покращує варіантне прогнозування наслідків застосування заходів організаційно-економічного характеру;

- біосоціальний підхід до забезпечення якості продукції тваринництва, в основу якого додатково покладено: а) трисекторну типологізацію ринку продукції тваринництва (ринок традиційної, органічної та генетично модифікованої продукції); б) компаративний аналіз впливу інтенсивних технологій (які є наслідком «хімічної революції»), органічних технологій і сучасних біотехнологій (які є наслідком «генетичної революції») на процеси забезпечення якості продукції тваринництва; в) розкриття специфіки взаємозв'язку економічної та соціальної ефективності виробництва й споживання продукції тваринництва; г) нове бачення векторів біотехнологічних досліджень у тваринництві; використання такого підходу надає змогу гарантувати сталість продовольчого забезпечення;

- базові положення методики оцінювання ризиків у діяльності операторів ринку продукції тваринництва й продуктів харчування тваринного походження як основи визначення частоти перевірок з боку контролюючих органів у межах ризик-орієнтованого підходу до гарантування якості шляхом розробки комплексу категорій ризику процесів і потужностей, критеріїв оцінювання ризиків, які, на відміну від положень наявних методик, унеможливають автоматичне попадання процесів чи потужностей із виробництва й оброблення м'яса, молока в категорію високого ризику (за умов упровадження програм – передумов безпечності в поєднанні з дотриманням

процедур, заснованих на принципах НАССР); упровадження розроблених положень дозволить уникнути надмірного тиску контролюючих органів на суб'єктів ринку;

набули подальшого розвитку:

– трактування категорії якості продукції тваринництва на основі, по-перше, органічного поєднання в цій категорії двох складників: об'єктивного (наявність певних характеристик і властивостей) та суб'єктивного (міра відповідності їх вимогам, очікуванням); по-друге, сутнісного вираження в ній співвідношення властивостей і потреб. У результаті «якість» тлумачиться як суспільна потреба, виражена в корисних властивостях і характеристиках продукції, а її взаємозв'язок із категорією «корисність» визначається так: $\text{якість} = \text{об'єктивні властивості} \text{ й характеристики продукції (потенційна корисність)} + \text{рівень задоволення потреб відповідно до суспільних вимог (корисність)}$; таке трактування слугує підґрунтям системного сценарію підвищення якості продукції тваринництва;

– організаційно-економічний механізм підвищення якості продукції тваринництва на основі, по-перше, обґрунтування його цілей, завдань та пріоритетів в умовах переходу від горизонтального (продуктового) до вертикального (процесного) підходу до гарантування якості й безпечності; по-друге, розробки системи заходів та інструментів, які доповнюють уже наявні механізми підвищення якості інструментами стимулювання попиту й пропозиції високоякісної продукції на основі спеціалізованого виробництва, розвитку конкуренції, інфраструктури ринку та кооперативного руху; його впровадження надасть змогу збільшити місткість ринку вітчизняної продукції тваринництва;

– механізми сприяння експорту високоякісної продукції тваринництва, яка має високу частку доданої вартості, шляхом удосконалення інструментів та оптимізації чинних механізмів надання товарних гарантій експортерам продукції тваринництва, страхування ризиків виробників продукції тваринництва при здійсненні експорту, а також обґрунтування нових заходів та інструментів, спрямованих на надання гарантій експортних (товарних) кредитів, покращення доступу й розвитку зовнішніх ринків, розширення експорту органічної продукції, більшість із яких належить до «зеленої скриньки» СОТ; їхня реалізація дозволить прискорити процеси завоювання нових ринків, поліпшити структуру вітчизняного експорту та розширити його номенклатуру.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму підвищення якості продукції тваринництва в Україні. Зокрема, обґрунтовано методичні підходи до аналізу впливу інтенсивних технологій, органічних технологій і сучасних біотехнологій на процеси забезпечення якості продукції тваринництва та її виробництво використані в роботі Управління агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації (довідка № 01-20/2107 від 19.12.2018).

Результати наукових досліджень у частині вдосконалення організаційно-економічних механізмів підвищення якості вітчизняної продукції тваринництва та сприяння її експорту використовують у діяльності Черкаської торгово-промислової палати (довідка № 219/01.4-7 від 18.12.2018).

Рекомендації щодо розвитку інфраструктури ринку високоякісної продукції тваринництва, способів координації дій сільськогосподарських товаровиробників на основі створення районних сервісно-маркетингових кооперативів, налагодження взаємодії їх з товарними біржами прийняті до впровадження Товарною біржею АПК центральних областей України (довідка № 70 від 20.12.2018).

Наукові та методичні розробки щодо впливу заходів із підвищення якості окремих видів продукції тваринництва (зокрема свинини) на собівартість їх, величину доданої вартості використано Дослідним господарством «Еліта» Миронівського інституту пшениці ім. В. М. Ремесла НААН України (довідка № 127-д від 09.10.2018).

Теоретичні та методичні розробки запроваджено в навчальний процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького при підготовці НМК і викладанні дисциплін: «Управління якістю», «Управління стандартизацією та сертифікацією», «Товарознавство» (довідка № 379/03 від 26.12.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною, завершеною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до обґрунтування теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо підвищення якості продукції тваринництва. Результати наукового пошуку за темою дисертації одержано автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано ідеї, положення та висновки, що є результатом особистого наукового пошуку автора.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися й одержали схвалення на 6 міжнародних та 1 всеукраїнській науково-практичних конференціях: «Транснаціоналізація економічних систем: тенденції та перспективи розвитку» (м. Миколаїв, 2014 р.); «Виробничо-експортний потенціал національної економіки» (м. Ужгород, 2014 р.); «Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки» (м. Черкаси, 2015 р.); «Моніторинг, моделювання та менеджмент емерджентної економіки» (м. Черкаси, 2016 р.); «Трансформаційні та інноваційні процеси в аграрній сфері економіки України» (м. Миколаїв, 2016 р.); «Соціально-економічні наслідки участі постсоціалістичних країн у процесах європейської інтеграції» (м. Черкаси, 2017 р.); «Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність» (м. Полтава, 2018 р.).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 21 наукова праця, з яких: 2 розділи в колективних монографіях, зокрема розділ у монографії, виданій у ЄС англійською мовою; 2 наукові статті в журналах, що входять до Web of Science; 10 наукових статей у наукових фахових виданнях України, 7 із яких включено до міжнародних наукометричних баз; 7 матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій, які належать автору, становить 9,0 д. а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, 16 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 233 сторінки, з них: основний текст – 192 сторінки, список використаних джерел – 22 сторінки, додатки – 19 сторінок. Робота містить 30 таблиць, 23 рисунки. Список використаних джерел включає 209 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено дані щодо апробації та публікацій.

У першому розділі – «Теоретико-методичні засади забезпечення якості продукції тваринництва» – з'ясовано сутність категорії якості, організаційно-економічні чинники та складники якості продукції тваринництва; розкрито тенденції розвитку теорії та методології нормативного управління якістю, принципи формування організаційно-економічного механізму підвищення якості продукції тваринництва.

Результати досліджень свідчать, що в категорії якості виражається співвідношення властивостей (характеристик) продукції та потреб. На основі пов'язування якості продукції (об'єктивного складника) з конкретними вимогами й умовами споживання стає можливим дослідження певної форми вияву (реалізації) якості. Виходячи із цього, якість продукції витлумачено як суспільну потребу, виражену в корисних властивостях і характеристиках продукції.

Обґрунтовано концептуальні елементи організаційно-економічного механізму забезпечення якості (ОЕМЗЯ) продукції тваринництва (рис. 1).

Рис. 1. Концептуальні елементи ОЕМЗЯ продукції тваринництва
(сформовано автором)

ОЕМЗЯ продукції тваринництва визначено як сукупність способів та інструментів самоорганізації, організації й управління процесами виробництва, обміну, розподілу та споживання продукції тваринництва, застосування яких базується на певних передумовах, пріоритетах, принципах із метою отримання таких результатів, корисних властивостей і характеристик продукції, які максимально задовольнятимуть суспільні потреби та сприятимуть нарощуванню інтелектуального потенціалу нації.

Одним із ключових елементів забезпечення якості продукції тваринництва є гарантування її безпечності. Небезпечно для людини продукцію не може вважати якісною. Вказано на необхідність уточнення положень Законів України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» та «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», а саме розширення тлумачення поняття «безпечний харчовий продукт». Запропоновано таке його визначення: це харчовий продукт, який не справляє шкідливого впливу на здоров'я людини безпосередньо чи опосередковано та є придатним до споживання за умов його виробництва (на кожній стадії), переробки й обігу, а також використання споживачем за призначенням із дотриманням гігієнічних вимог і санітарних норм.

Обґрунтовано, що економіка якості має враховувати економічні наслідки її підвищення не лише з погляду скорочення операційних витрат, а й з погляду підвищення рівня задоволення потреб, збільшення доходів операторів ринку й продукування екологічного та соціального ефектів. Визначено характерні риси нової концепції підвищення якості продукції тваринництва на основі впровадження горизонтального або процесного організаційно-економічного підходу, який повинен замінити вертикальний або продуктово зорієнтований підхід.

У **другому розділі** – *«Організаційні та економічні механізми забезпечення якості продукції тваринництва в Україні»* – розкрито соціально-економічні передумови та чинники забезпечення якості продукції тваринництва в Україні; з'ясовано його особливості в умовах функціонування зони вільної торгівлі з ЄС; проаналізовано сучасний стан і тенденції забезпечення якості продукції тваринництва на основі використання європейського досвіду, інституційно-організаційні механізми державного контролю за безпечністю та якістю продукції тваринництва в Україні.

Виявлено, що однією з передумов незадовільної якості продукції тваринництва в Україні є нераціональна суб'єктна структура її виробництва. Нині 74% виробництва яловичини і телятини, 73% молока, 49% свинини, 46% яєць сконцентровано в господарствах населення (табл. 1). Для цих господарств характерні здебільшого примітивні умови утримання тварин, відсутність санітарних та гігієнічних умов і, як наслідок, низька якість продукції. Там відсутні можливості з упровадження технологій утримання, годівлі, ветеринарного обслуговування, програм-передумов гарантування безпечності, дотримання принципів НАССР.

В Україні реальні організаційно-економічні передумови для гарантування безпечності та якості продукції тваринництва, яка надходить на ринок, створено лише в секторі виробництва м'яса птиці. Це підтверджує аналіз структури експорту високоякісної вітчизняної м'ясо-молочної продукції, яєць та меду до ЄС, де система контролю безпечності та якості продуктів харчування є однією з найжорсткіших у світі. У структурі експорту частка продукції галузі птахівництва становить 70,5% (із них м'яса птиці 66,2%), ще 22,1% припадає на мед натуральний. Питома вага іншої м'ясо-молочної продукції в структурі експорту до ЄС становить лише 7,4%.

Виробництво основних видів продукції тваринництва в Україні

Суб'єкт виробництва ¹	Роки								2017 до 2015, %	Суб'єктна структура виробництва в 2017 р., %
	1990	1995	2000	2005	2010	2015 ²	2016 ²	2017 ²		
М'ясо всього, тис. т										
«1»	3099	1107	438	588	1134	1463	1490	1483	101,4	64,0
«2»	1259	1186	1225	1009	925	859	834	835	97,2	36,0
«1+2»	4358	2294	1663	1597	2059	2323	2324	2318	99,8	100,0
яловичина і телятина, тис. т										
«1»	1808	816	305	154	105	94	99	95	101,1	26,1
«2»	177	370	449	408	323	290	276	269	92,8	73,9
«1+2»	1985	1186	754	562	428	384	376	364	94,8	100,0
свинина, тис. т										
«1»	894	203	91	111	256	400	397	373	93,3	50,7
«2»	683	604	585	383	375	359	351	363	101,1	49,3
«1+2»	1576	807	676	494	631	760	748	736	96,8	100,0
м'ясо птиці, тис. т										
«1»	357	65	36	320	772	968	992	1014	104,8	85,6
«2»	352	170	157	177	182	176	174	171	97,2	14,4
«1+2»	708	235	193	497	954	1144	1167	1185	103,6	100,0
Молоко, тис. т										
«1»	18634	9443	3669	2583	2217	2669	2706	2766	103,6	26,9
«2»	5874	7831	8989	11132	9032	7946	7676	7515	94,6	73,1
«1+2»	24508	17274	12658	13714	11249	10615	10382	10281	96,9	100,0
Яйця, млн. шт.										
«1»	10126	4171	2977	6458	10250	9762	8068	8365	85,7	53,9
«2»	6161	5233	5831	6588	6803	7021	7033	7141	101,7	46,1
«1+2»	16287	9404	8809	13046	17052	16783	15100	15506	92,4	100,0

¹ Суб'єкти виробництва: «1» – сільськогосподарські підприємства; «2» – господарства населення.

² Дані без урахування тимчасово окупованих територій.

Сформовано автором на основі даних Держстату.

Протягом 2015–2017 рр. спостерігалось зменшення обсягів виробництва практично всіх видів продукції тваринництва, окрім м'яса птиці. Однією з причин такої ситуації є недостатня державна підтримка розвитку скотарства, свинарства, молочарства. Практична реалізація змін у державній аграрній політиці шляхом трансформації непрямой підтримки виробників молока та м'яса (за рахунок специфічного механізму справляння ПДВ) у пряму бюджетну підтримку скасувала дієві заходи сприяння розвитку тваринництва. У 2017 р. у сільськогосподарських підприємствах рівень рентабельності виробництва яєць курячих становив мінус 9,0%, вирощування ВРХ на м'ясо – 3,4%, свиней на м'ясо – 3,5%, птиці на м'ясо – 7,0%, молока – 26,9%. У господарствах населення рентабельність виробництва зазначених її видів була ще нижчою через великі витрати ручної праці.

З усіх основних видів продукції тваринництва лише щодо молока нині в Україні існують певні ринкові стимули до збільшення виробництва та підвищення якості в сільськогосподарських підприємствах. Ціна молока гатунку екстра є дещо вищою порівняно з іншими його гатунками, що забезпечує вищу рентабельність виробництва та мотивує товаровиробників збільшувати обсяги його пропозиції. Проте, починаючи з IV кварталу 2016 р., різниця в середньозважених закупівельних цінах на молоко гатунку екстра та молоко першого гатунку зменшується (із 15% у IV кварталі 2016 р. до близько 5% у IV кварталі 2018 р.). Це мінімізує стимули сільськогосподарських

підприємств до підвищення якості молока. Незначні ринкові стимули необхідно доповнювати інструментами державного сприяння покращенню якості продукції. У 2017 р. серед загальних обсягів молока, реалізованого сільгосппідприємствами переробним підприємствам, 39,4% становило молоко 1 гатунку, 35,8% – вищого гатунку і лише 15,5% – гатунку екстра. Якісні характеристики молока, яке надходить від господарств населення, залишаються незадовільними (87% молока, зданого на переробку, – II гатунку). Хоча, відповідно до європейських вимог, задовільним є лише молоко, яке в Україні відповідає гатунку екстра.

Забезпечення високої якості продукції тваринництва є багатофакторним завданням. Установлення жорстких європейських стандартів якості без запровадження механізмів підтримки виробництва високоякісної продукції тваринництва призведе до зменшення місткості внутрішнього ринку, кризових тенденцій у сфері виробництва. Низька якість окремих продуктів харчування тваринного походження зумовлена низьким рівнем життя населення й низькими доходами більшості вітчизняних домогосподарств. При здійсненні вибору між якісною та неякісною продукцією в Україні споживач часто змушений надавати перевагу останній. Розрахунки показали, що в Україні між рівнем середньодушових доходів та обсягами споживання продуктів харчування тваринного походження існує значний зв'язок за більшістю їх видів, окрім молока та молокопродуктів. По м'ясу та м'ясопродуктах, а також яйцях коефіцієнт кореляції r дорівнює 0,97; по рибі та рибопродуктах – 0,82. На підставі аналізу даних за 2000–2017 рр. розраховано коефіцієнти еластичності попиту за доходом (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка споживання основних видів продукції тваринництва і рибицтва

Оцінювані позиції		М'ясо і м'ясо-продукти	Молоко і молочні продукти	Риба та рибопродукти	Яйця
Середньорічний темп зростання у 2000–2017 р. ¹ :					
виробництва сировини		2,1%	-1,2%	-9,7%	3,4%
імпорту		10,3%	4,7%	12,1%	5,9%
експорту		4,0%	-6,0%	-2,2%	47,6%
реального середньодушового наявного доходу (ΔI)		7,3%			
споживання на одну особу (ΔQ)	усім населенням	2,8%	0,2%	1,0%	2,9%
	міським	3,0%	0,3%	1,0%	3,1%
	сільським	2,7%	0,2%	0,7%	2,8%
Коефіцієнт еластичності попиту (усе населення) за доходом у 2000–2017 рр. ²		0,38	0,03	0,14	0,40
Споживання у 2017 р., кг на одну особу (для яєць – штук)	міським	55,3	196,4	11,4	277
	сільським	43,8	206,2	9,9	267
Обсяги споживання у 2017 р. на одну особу, % до раціональної норми	міського	69%	52%	57%	96%
	сільського	55%	54%	50%	92%
Можливість досягнення раціональних норм харчування до 2023 року	міським	Ні	ні	ні	так
	сільським	Ні	ні	ні	ні

¹ Середньорічний темп зростання розраховано за формулою: $\sqrt[n]{\Delta X(2000-2017 \text{ рр.})}$.

² Коефіцієнт еластичності попиту за доходом розраховано за формулою: $\frac{\Delta Q}{\Delta I}$.

Сформовано автором за даними Держстату.

За виконаними розрахунками, еластичність попиту за доходом по м'ясу та м'ясопродуктах становить 0,38; яйцях – 0,40; молоку та молокопродуктах – 0,03. Відомо, що при насиченні певним благом (згідно із законом Енгеля) коефіцієнт еластичності попиту за доходом матиме тенденцію до зниження. Хоча навіть без урахування деякого прогнозованого зниження коефіцієнта еластичності можна стверджувати, що, за інерційним сценарієм, для подолання 35-відсоткового відставання у споживанні м'яса та м'ясопродуктів від раціональних норм зростання реальних доходів населення має становити 92,1% (35/0,38). За наявних тенденцій (2000–2017 рр.) це буде досягнуто не раніше ніж за 12,6 років (92,1/7,3). Ще гіршими є прогнози в рамках інерційного сценарію щодо молока й молокопродуктів (досягнення раціональних норм харчування не раніше ніж за 15 років). Гостро це стосується не лише міського, а й сільського населення, значна частина якого має низькі доходи.

Визначено специфіку, вказано на переваги й недоліки законодавчих актів, які регламентують процеси забезпечення якості продукції тваринництва в Україні. На основі комплексного аналізу п'яти основних складників системи державного контролю (нагляду) у сфері безпечності та окремих показників якості продукції тваринництва в Україні (законодавства, державного менеджменту і його організаційної структури, інспекційної та лабораторної служб, інформування, навчання й комунікацій) зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення вказаної системи. Близько 50% харчових продуктів тваринного походження, які реалізуються в Україні через систему роздрібної торгівлі, фальсифіковано за одним або кількома показниками. Надзвичайно гострою є проблема вмісту хімічних речовин, залишків антибіотиків, стимуляторів росту, ветеринарних препаратів у молоці, м'ясі та м'ясній продукції, яйцях. Не створено належних умов для стимулювання виробництва продукції тваринництва із захищеним позначенням походження (PDO), захищеним географічним найменуванням (PGI), традиційно гарантованою особливістю (TSG), а також органічної продукції.

Нині в Україні виробляється і споживається значно менше органічної продукції тваринництва, ніж у європейських країнах. У Європі питома вага органічної продукції тваринництва в загальних обсягах її виробництва є такою: вирощування бичків і молодняка ВРХ – 3,0% (в Україні – близько 1%), овець – 3,0% (в Україні не сертифікований жоден суб'єкт), свиней – 0,6% (в Україні – менше ніж 1%), птиці – 1,8% (в Україні – менше ніж 1%), виробництво молока – 2,8% (в Україні – близько 1%).

Проблема гарантування якості продукції тваринництва має глибинні першопричини і для свого вирішення потребує комплексного підходу, який не обмежується підвищенням ефективності системи державного контролю та успішною гармонізацією вітчизняної системи технічного регулювання із європейською.

У **третьому розділі** – *«Обґрунтування шляхів підвищення якості продукції тваринництва в Україні»* – обґрунтовано концептуальні засади організаційно-економічного забезпечення підвищення якості продукції тваринництва; запропоновано інструменти підвищення якості основних видів продукції тваринництва; розвинуто методичні підходи до прогнозування місткості ринку високоякісної продукції тваринництва в Україні.

На основі визначених пріоритетів, тенденцій і чинників запропоновано авторську модель ОЕМПЯ продукції тваринництва в Україні на основі системних змін, впливу на ключові елементи ринкового механізму (рис. 2).

Рис. 2. Схема ОЕМПЯ продукції тваринництва в Україні на основі системних змін (сформовано автором)

Запропоновано теоретичну модель ОЕМПЯ продукції тваринництва, яка передбачає комплексне застосування ринкових регуляторів та інструментів цінової, монетарної, бюджетно-податкової, інвестиційно-інноваційної й зовнішньоекономічної політики, а також реалізацію системи заходів, що охоплюють основні елементи процесу підвищення якості продукції тваринництва та згруповані у вісім базових напрямів у межах двох блоків. Блок 1 об'єднує заходи організаційного характеру та вміщує три базові напрями підвищення якості продукції тваринництва (рис. 3).

Блок 2 авторської моделі ОЕМПЯ вміщує заходи організаційно-економічного характеру, які згруповано у п'ять напрямів: 1) стимулювання попиту на високоякісну продукцію; 2) стимулювання пропозиції високоякісної продукції на основі спеціалізованого виробництва; 3) розвиток конкуренції; 4) розвиток системи ціноутворення на продукцію тваринництва з урахуванням чинника якості; 5) розвиток інфраструктури ринку високоякісної продукції тваринництва та кооперативного руху.

Запропоновано рішення щодо імплементації положень Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» в напрямі реалізації механізму оцінювання ризику операторів ринку продукції тваринництва. Подано авторську концепцію методики оцінювання ризиків у діяльності операторів ринку, яка є основою для визначення частоти перевірок. Враховано, що впровадження товаровиробниками відповідних програм-передумов (PRP) у поєднанні з дотриманням процедур, заснованих на принципах НАССР, зумовлює мінімізацію ризиків виготовлення неякісної продукції. Авторський підхід передбачає реалізацію принципу

ефективної мотивації. Він полягає в генеруванні стимулів до інвестування у сферу виробництва продукції тваринництва, а також в уникненні надмірного тиску на суб'єктів ринку. Обґрунтовано структурні елементи державної програми сприяння експорту високоякісної продукції тваринництва та алгоритми їх упровадження.

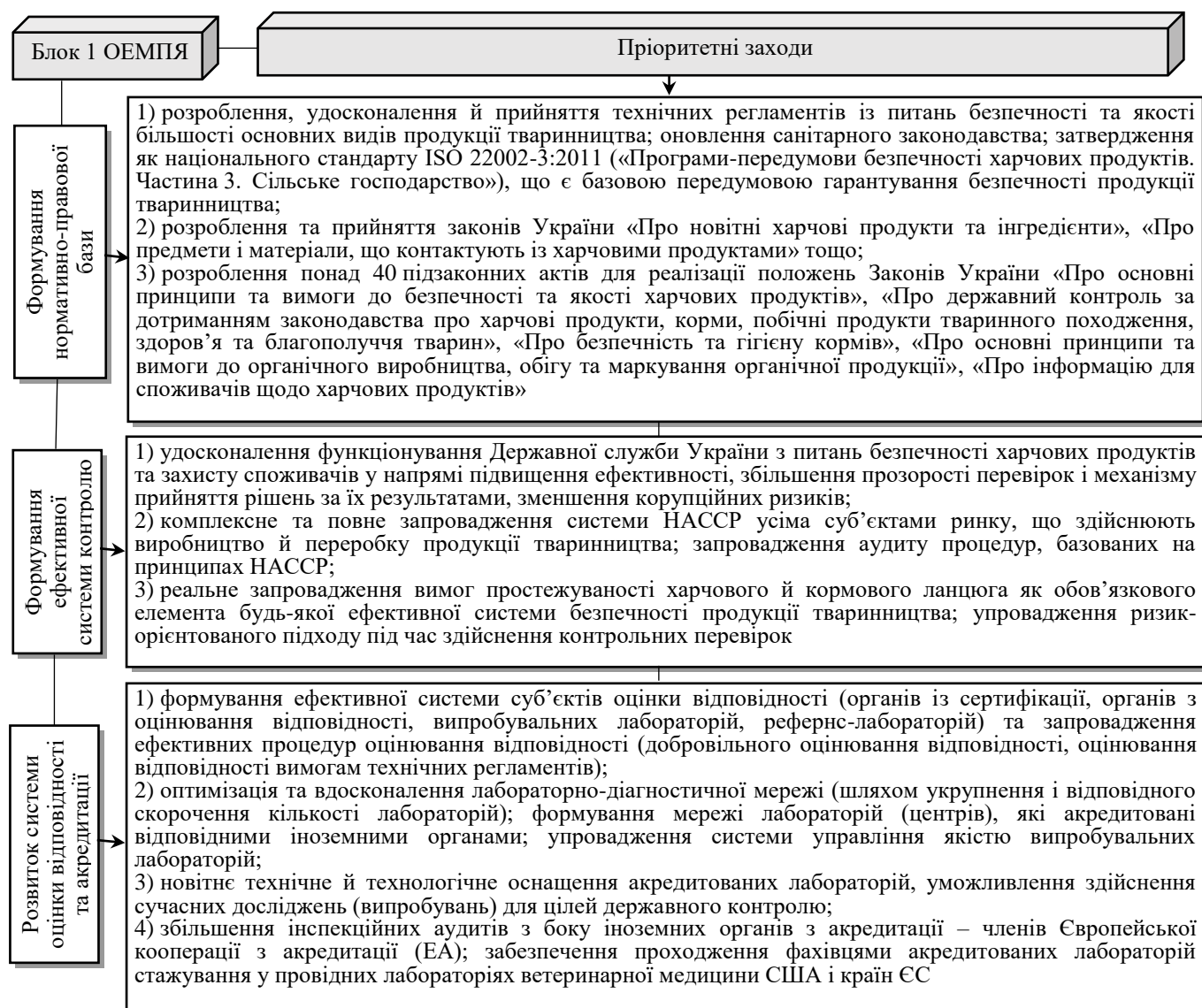

Рис. 3. Пріоритетні заходи, спрямовані на підвищення якості продукції тваринництва в межах блоку 1 теоретичної моделі ОЕМПІА (сформовано автором)

Доведено, що витрати на реалізацію заходів із підвищення якості продукції тваринництва в Україні є нижчими за втрати й витрати на корекцію результатів споживання низькоякісних і небезпечних для людей продуктів харчування. В Україні більше ніж половина населення (58,4%) страждає на серцево-судинні хвороби, зумовлені в більшості випадків споживанням продуктів харчування із високим вмістом трансжирів, шкідливими омега-6 ненасиченими жирними кислотами (які підвищують вміст холестерину в крові). Смертність від серцево-судинної патології в Україні становить 66,3% загального показника (574,1 тис. смертей у 2017 р.). З урахуванням того, що вартість одного людського життя в Україні оцінюється фахівцями в 0,7–1,2 млн дол. США, очевидним є значний соціальний ефект від зменшення

кількості серцево-судинних та інших захворювань, причиною яких є споживання небезпечних продуктів харчування тваринного походження (рис. 4).

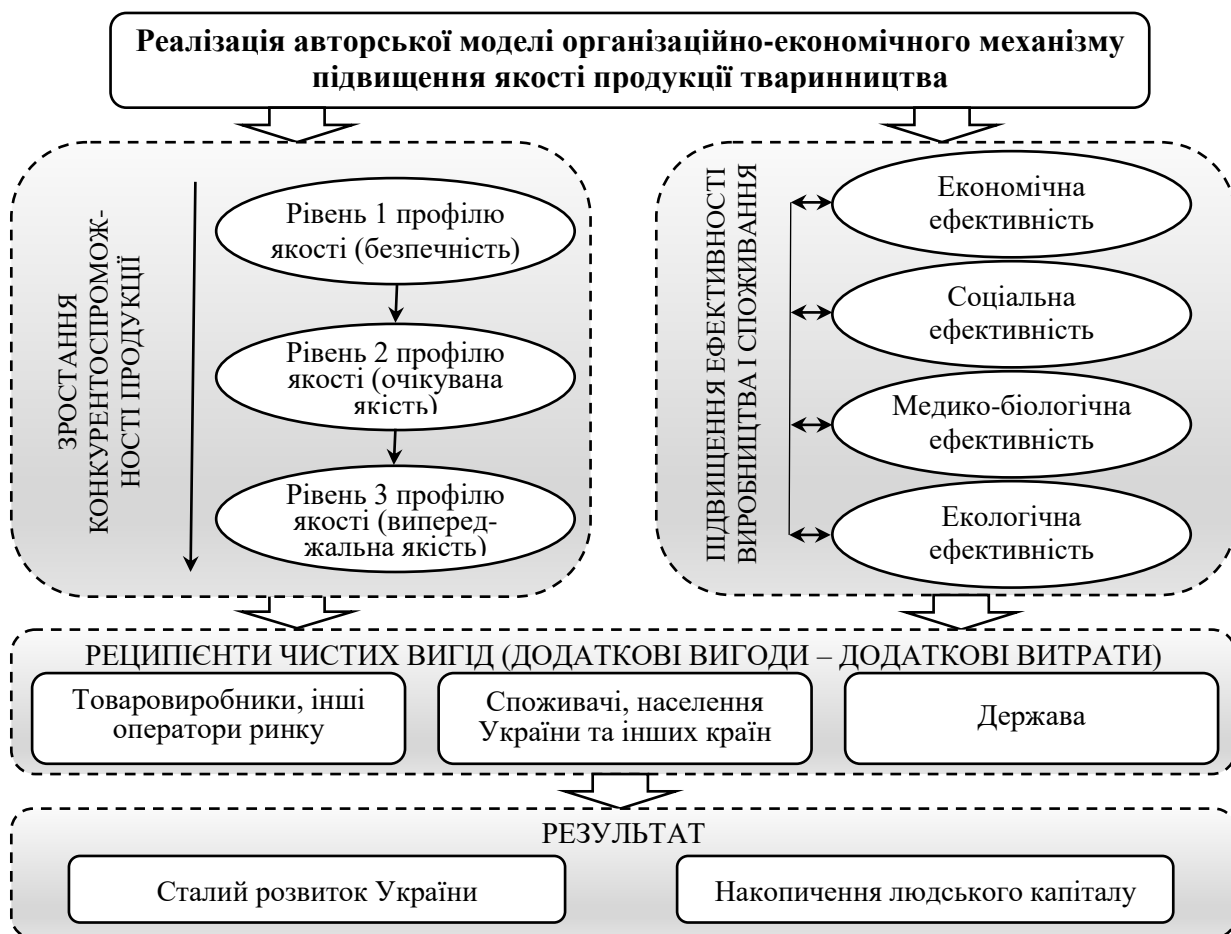

Рис. 4. Результативність пропонуваніх заходів із підвищення якості продукції тваринництва в Україні (сформовано автором)

Як важливий напрям припинення руйнування довкілля та надходження залишків хімічних речовин в організм людини внаслідок застосування традиційних інтенсивних технологій запропоновано заходи щодо стимулювання інноваційної діяльності й розвитку сучасних біотехнологій у тваринництві. Обґрунтовано необхідність створення Фонду підтримки біотехнологічних досліджень та Фонду розвитку біотехнологій, запропоновано алгоритми їх діяльності. Результатом підвищення якості основних видів продукції тваринництва стане зміна кон'юнктури внутрішнього ринку традиційної, органічної й генетично модифікованої продукції, зростання місткості ринку високоякісної продукції, зокрема, із зазначеним географічним походженням та органічної, збільшення частки на ньому вітчизняних товаровиробників.

Зважаючи на певну ймовірність реалізації запропонованих заходів, обґрунтовано варіантний підхід до прогнозування їх наслідків з погляду розвитку кон'юнктури ринку. У прогнозі як базові обрано три варіанти (сценарії) розвитку подій: 1) інерційний; 2) інноваційний (об'єднує такі напрями авторської моделі ОЕМПЯ: формування ефективною системи контролю, розвиток системи оцінювання відповідності та акредитації, стимулювання пропозиції високоякісної продукції тваринництва); 3) системний (інноваційний у поєднанні з ефективним стимулюванням попиту, розвитком конкурентного середовища, збутової інфраструктури,

стимулювання експорту). Ці сценарії характеризують різні шляхи підвищення якості продукції тваринництва залежно від комплексності реалізації запропонованих заходів.

Згідно з інноваційним сценарієм, частка продукції традиційного сектору залишатиметься на рівні 98–99%, проте заходи інноваційного характеру дозволять досягти результатів у сфері підвищення якості продукції тваринництва. Беручи до уваги обсяги валової продукції тваринництва та рівні рентабельності виробництва основних її видів у сільгосппідприємствах, розраховано річний ефект від скорочення операційних витрат товаровиробників унаслідок упровадження програм-передумов безпечності продукції тваринництва та плану НАССР у межах інноваційного варіанта. Річний ефект від скорочення операційних витрат виробників продукції тваринництва внаслідок запровадження програм-передумов безпечності та плану НАССР оцінено в понад 12 млрд грн. Ця сума еквівалентна трирічним розмірам нинішньої державної підтримки галузі тваринництва в Україні (у 2017 р. – 4 млрд грн).

Обґрунтовано й апробовано методичні підходи до прогнозуванні місткості ринку органічної продукції тваринництва, які базуються на методах сценарного прогнозування та критеріях раціональності споживання, потенціалу виробництва, рівня фальсифікації традиційної продукції. На основі потенційних обсягів споживання визначено потенційну місткість внутрішнього ринку за окремими видами органічної продукції тваринництва, а також частку ринку органічної продукції на спільному ринку (ринку традиційної, органічної та генетично модифікованої продукції) (табл. 3).

Таблиця 3

**Потенційна місткість ринку органічної продукції в Україні
на період до 2023 р. за видами продукції (у цінах 2018 р.)**

Варіанти або сценарії реалізації авторської моделі ОЕМПЯ продукції тваринництва	Потенційна місткість органічного ринку, млрд грн			Разом потенційна місткість органічного ринку основних видів продукції тваринництва, млрд грн.
	М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	Молоко, молокопродукти та масло (у перерахунку на молоко)	Яйця	
Інерційний	3,9	3,3	0,6	7,8
Інноваційний	5,8	5,5	1,0	12,3
Системний	8,9	8,2	1,5	18,6

Розраховано автором.

Відповідно до системного сценарію (визначеного як пріоритетний), в Україні на період до 2023 р. прогнозована місткість внутрішнього ринку органічного м'яса і м'ясопродуктів (у перерахунку на м'ясо) становитиме 8,9 млрд грн; органічного молока, молокопродуктів та масла (у перерахунку на молоко) – 8,2 млрд грн; органічних яєць – 1,5 млрд грн. Загалом потенційна місткість ринку вказаних видів органічної продукції буде 18,6 млрд грн (0,6 млрд євро) або 442,9 грн (13,8 євро) на одну особу.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нові підходи до розв'язання актуального науково-практичного завдання, яке полягає в удосконаленні організаційно-економічного механізму підвищення якості продукції тваринництва в Україні. За результатами досліджень зроблено такі висновки.

1. Визначено сутність і складники якості продукції тваринництва, систематизовано нормативні підходи до формування систем управління якістю. Якість

продукції витлумачено не лише як сукупність притаманних їй властивостей і характеристик, а і як міру задоволення потреб. На рівні теоретичного синтезу це дає підстави для діалектичного поєднання в досліджуваній категорії об'єктивного та суб'єктивного складників. Функціональність і відповідність заявленим характеристикам (властивостям) утворюють перший рівень сприйняття якості продукції тваринництва, окрім цього, необхідно враховувати й інші основні складники якості цієї продукції: техніко-економічний, економічний, соціальний, екологічний, ергономічний, естетичний. На основі систематизації стадій еволюції методів нормативного управління якістю виокремлено етапи формування довідкових стандартів, стандартів подібності та сумісності, а також стандартів етикету. Обґрунтовано економічні аспекти розвитку систем управління якістю.

2. Узагальнено трактування, чинники та принципи формування й функціонування організаційно-економічного механізму забезпечення якості продукції тваринництва. Розкрито комплекс організаційних, економічних, біологічних та мікробіологічних, техніко-технологічних, екологічних, соціальних чинників забезпечення якості. Принципи, на яких будується авторська модель організаційно-економічного механізму забезпечення якості продукції тваринництва, є такими: єдності економічних, соціальних та екологічних цілей, неопротекціонізму, достатності підстав для державного втручання та ефективності, еквівалентності й пропорційності, дієвості. Обґрунтовано нову концепцію забезпечення якості продукції тваринництва на основі впровадження горизонтального або процесного організаційно-економічного підходу, який повинен замінити вертикальний або продуктово зорієнтований підхід.

3. Виявлено передумови та встановлено тенденції забезпечення якості продукції тваринництва в Україні на підставі використання європейського досвіду. Вказано на нераціональну структуру вітчизняного виробництва продукції тваринництва в розрізі її суб'єктів (74% виробництва яловичини і телятини, 73% молока, 49% свинини, 46% яєць сконцентровано в господарствах населення); зменшення протягом 2015–2017 рр. обсягів виробництва практично всіх видів продукції тваринництва, крім м'яса птиці; зменшення капітальних інвестицій у тваринницьку галузь, високий рівень зносу основних засобів; низьку рентабельність виробництва основних видів продукції тваринництва; відміну інструментів непрямой державної підтримки товаровиробників. Встановлено наявність двох взаємопов'язаних проблем в Україні: низького рівня та низької якості споживання, зумовлених ефектами доходу й заміщення.

4. Проаналізовано інституційно-організаційні механізми державного контролю за безпечністю та якістю продукції тваринництва в Україні. Вітчизняне законодавство у сфері гарантування якості продукції тваринництва залишається недосконалим і розробленим не повністю: не встановлено спеціальних гігієнічних правил для більшості видів продукції тваринництва, не впроваджено заходів із формування системи швидкого оповіщення для продукції тваринництва і кормів, заходів щодо харчових добавок, барвників, ароматизаторів, заходів щодо ГМО. Зважаючи на незначний термін функціонування Держпродспоживслужби, відсутність належного фінансування, незадовільне технічне і технологічне оснащення уповноважених лабораторій, необхідність навчання їх персоналу, ознаки рентоорієнтованої поведінки з боку державних ветеринарних інспекторів та їхніх помічників, низька результативність контролю і ринкового нагляду за процесами гарантування якості й безпечності продукції тваринництва в Україні є об'єктивно і суб'єктивно зумовленою.

5. Обґрунтовано концептуальні засади організаційно-економічного забезпечення підвищення якості продукції тваринництва в Україні. Вони передбачають реалізацію заходів комплексного характеру, які стосуються всієї системи організаційно-економічних відносин у сфері забезпечення якості продукції тваринництва та охоплюють елементи й зв'язки систем вищого порядку (ринок продуктів харчування тваринного походження, суміжні ринки та сфери АПК, зовнішньоекономічну діяльність). У межах запропонованих блоків і напрямів авторської моделі ОЕМПЯ продукції тваринництва генерується потужний синергетичний ефект для економічної системи загалом завдяки одночасному накопиченню доданої вартості в країні та прискоренню зростання інтелектуального потенціалу нації.

6. Запропоновано організаційні інструменти підвищення якості основних видів продукції тваринництва. Поряд з упровадженням продуктивних інновацій нового покоління доцільними є компенсація та відшкодування товаровиробникам витрат, пов'язаних зі створенням нових потужностей із виробництва високоякісної продукції тваринництва (органічної продукції, продукції з географічним зазначенням походження). Таким чином гарантується безпосередній зв'язок державної підтримки із забезпеченням якості продукції тваринництва. Запропоновано інструменти прямої та непрямой підтримки виробництва продукції високої якості, механізми стимулювання сільськогосподарських товаровиробників до поліпшення добробуту тварин і його відображення в програмах сертифікації. Обґрунтовано біотехнологічні вектори підвищення якості продукції тваринництва, у результаті реалізації яких забезпечення населення якісною продукцією поєднується з припиненням руйнування довкілля.

7. Розвинуто методичні підходи до прогнозування місткості ринку продукції тваринництва високої якості в Україні. Реалізація запропонованих заходів та інструментів, спрямованих на підвищення якості продукції тваринництва, зумовить зростання місткості ринку продукції органічного сектору та продукції з географічним зазначенням походження, сертифікованої за програмами PDO, PGI та TSG. Авторський підхід до аналізу та прогнозу місткості ринку продукції тваринництва (походженням із традиційного, органічного та біотехнологічного секторів) базується на комплексному підході, який забезпечує раціональне співвідношення таких елементів: ресурси – якість життя – навколишнє середовище. Реалізація авторських пропозицій, спрямованих на підвищення якості продукції тваринництва, забезпечить чисті вигоди для суспільства.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Підрозділи в монографіях

1. Кирилюк І. М., Кирилюк Є. М. Детермінанти економічного розвитку і сталого продовольчого забезпечення країн в умовах постіндустріалізації та глобалізації. *Стратегія участі України у процесах економічної глобалізації*: монографія. Черкаси: ЧНУ, 2016. С. 60–79. (0,8/1,2 д. а.) (Внесок здобувача: обґрунтування ролі галузі тваринництва в зростанні інтелектуального потенціалу нації, економіки знань).

2. Kyryliuk I., Kyryliuk Ye. The quality of livestock products as a factor in ensuring food safety in Ukraine. *Transformational processes the development of economic systems in conditions of glodalization: scientific bases, mechanisms, prospects: collective monograph*. Riga: «Landmark» SIA, 2018. Vol. 1. P. 260–273. (0,5/0,9 д. а.) (Внесок здобувача: виявлення причин низької якості споживання основних видів продуктів харчування).

Статті в наукових фахових виданнях України, у тому числі включених до міжнародних наукометричних баз

3. Кирилюк І. М., Кирилюк Є. М. Концептуальні засади дослідження інфраструктури аграрного ринку. *Європейські перспективи*. 2011. № 4. Ч. 3. С. 32–42. (0,3/0,7 д. а.) (Внесок здобувача: розробка методики аналізу функціонування інфраструктури ринку продукції тваринництва).

4. Кирилюк І. М., Кирилюк Є. М. Принципи та методи ціноутворення на аграрну продукцію в сучасних умовах. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2011. Вип. 4 (55). Т. 2. С. 33–42. (0,3/0,6 д. а.) (Внесок здобувача: обґрунтування реалізації системної концепції ціни).

5. Кирилюк І. М. Категоріальний апарат сучасних досліджень у сфері якості та його еволюція. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 12 (345). С. 47–52. (0,4 д. а.) (включено до *Index Copernicus*).

6. Кирилюк І. М. Шляхи нарощування пропозиції вітчизняної продукції тваринництва та підвищення її якості. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. № 1. С. 67–75. (0,6 д. а.)

7. Кирилюк І. М. Сучасні підходи до гарантування якості та безпечності продукції тваринництва в ЄС. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5330> (дата звернення: 15.01.2019). (0,6 д. а.) (включено до *Index Copernicus*).

8. Кирилюк І. М. Сутність і чинники формування організаційно-економічного механізму забезпечення якості продукції тваринництва. *Агросвіт*. 2017. № 19–20. С. 51–62. (0,8 д. а.) (включено до *Index Copernicus*).

9. Кирилюк І. М. Соціально-економічні чинники загострення проблеми безпечності та якості продуктів харчування тваринного походження в Україні. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6022> (дата звернення: 15.01.2019). (0,7 д. а.) (включено до *Index Copernicus*).

10. Кирилюк І. М. Складники новітньої системи державного регулювання та контролю у сфері безпечності продукції тваринництва в Україні. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 4. Ч. 1. С. 29–39. (0,7 д. а.) (включено до *Index Copernicus*).

11. Кирилюк І. М., Майба В. В., Дібрівна С. Б., Швець В. В. Шляхи комплексного забезпечення підвищення якості основних видів продукції тваринництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6530> (дата звернення: 15.01.2019). (0,3/0,7 д. а.) (Внесок здобувача: розробка заходів із підвищення якості продукції тваринництва) (включено до *Index Copernicus*).

12. Кирилюк І. М. Концептуальні засади організаційно-економічного забезпечення якості продукції тваринництва в Україні. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 4. С. 53–66. (0,8 д. а.) (включено до *Index Copernicus*).

Статті в наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science

13. Kyryliuk I. M., Kyryliuk Ye. M. Efficiency of the functioning of the state control system for the safety and quality of animal products in Ukraine. *Food Science and Technology*. 2017. Vol. 11. № 4. P. 44–54. (0,4/0,7 д. а.) (Внесок здобувача: розкриття сучасних

тенденцій і специфіки вдосконалення української системи контролю в напрямі її гармонізації з європейською) (включено до *Web of Science*).

14. Kyryliuk I. M., Kyryliuk Ye. M. European and Ukrainian technical regulation systems in the area of animal product quality and safety: socio-economic aspects. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol. 2. № 25. P. 455–464. (0,3/0,6 д. а.) (Внесок здобувача: розкриття економічних аспектів проблеми безпеки та якості продукції тваринництва в Україні) (включено до *Web of Science*).

Матеріали конференцій

15. Кирилюк І. М., Кирилюк Є. М. Сучасні тенденції управління якістю сільськогосподарської продукції у США. *Транснаціоналізація економічних систем: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 18 квітня 2014 р.). Миколаїв, 2014. С. 78–80. (0,1/0,2 д. а.) (Внесок здобувача: розкриття організаційного аспекту забезпечення якості продукції тваринництва в США).

16. Кирилюк І. М., Кирилюк Є. М. Шляхи підвищення якості молочної сировини в Україні. *Виробничо-експортний потенціал національної економіки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 3–4 жовт. 2014 р.). Ужгород, 2014. С. 34–36. (0,1/0,2 д. а.) (Внесок здобувача: обґрунтування змін суб'єктної структури виробництва молока).

17. Кирилюк І. М. Сутність та еволюція трактувань категорії якості продукції. *Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 27–28 березня 2015 р.). Черкаси, 2015. С. 38–42. (0,3 д. а.)

18. Кирилюк І. М. Регулювання процесів гарантування якості та безпеки продукції тваринництва в ЄС. *Моніторинг, моделювання та менеджмент емерджентної економіки*: зб. наук. пр. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 26–28 квітня 2016 р.). Черкаси, 2016. С. 100–107. (0,4 д. а.)

19. Кирилюк І. М. Проблемні аспекти гарантування якості та безпеки продукції тваринництва в Україні. *Трансформаційні та інноваційні процеси в аграрній сфері економіки України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 27–28 жовтня 2016 р.). Миколаїв, 2016. С. 261–263. (0,2 д. а.)

20. Кирилюк І. М. Шляхи підвищення якості основних видів продукції тваринництва на основі сучасних генетичних технологій. *Соціально-економічні наслідки участі постсоціалістичних країн у процесах євроінтеграції*: матеріали II Міжнар. наук. конф. (м. Черкаси, 2017 р.). Черкаси, 2017. С. 111–116. (0,3 д. а.)

21. Кирилюк І. М., Кирилюк Є. М., Тіщенко В. О. Тенденції споживання продукції тваринництва в контексті гарантування продовольчої безпеки України. *Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 15 травня 2018 р.). Полтава: ФОП Пусан А. Ф., 2018. Ч. 1. С. 34–35. (0,1/0,2 д. а.) (Внесок здобувача: розкриття тенденцій споживання м'яса та м'ясопродуктів в Україні).

АНОТАЦІЯ

Кирилюк І. М. Організаційно-економічний механізм підвищення якості продукції тваринництва в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

З'ясовано сутність категорії якості продукції, її складники й характеристики. Розкрито тенденції розвитку теорії та методології забезпечення якості. Визначено організаційно-економічні чинники забезпечення якості продукції тваринництва. Проаналізовано функціонування системи контролю й нагляду за безпечністю та якістю продукції тваринництва в Україні. Розроблено базові положення методики оцінювання ризиків у діяльності операторів ринку продукції тваринництва. Обґрунтовано концептуальні засади організаційно-економічного забезпечення підвищення якості продукції тваринництва. Запропоновано інструменти підвищення якості основних видів продукції тваринництва, механізми прямої та непрямой підтримки виробництва органічної продукції тваринництва. Напрацьовано методи стимулювання розвитку сучасних біотехнологій, які дозволяють підвищити якість молока та м'яса. Розвинуто методичні підходи до прогнозування конкурентоспроможності продукції тваринництва походженням із традиційного, органічного й біотехнологічного секторів. Зроблено прогноз місткості ринку основних видів органічної продукції тваринництва в Україні.

Ключові слова: продукція тваринництва, якість, безпечність, організаційно-економічний механізм, технічне регулювання, органічне виробництво, продукція традиційного сектору, органічна продукція, генетично модифікована продукція.

АННОТАЦИЯ

Кирилюк И. М. Организационно-экономический механизм повышения качества продукции животноводства в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Классический приватный университет, Запорожье, 2019.

Раскрыта сущность категории качества продукции, ее составляющие и характеристики. Установлены тенденции развития теории и методологии обеспечения качества. Определены организационно-экономические факторы обеспечения качества продукции животноводства. Сделан анализ функционирования системы контроля и надзора безопасности и качества продукции животноводства в Украине. Разработаны базовые положения методики оценки рисков в деятельности операторов рынка продукции животноводства. Обоснованы концептуальные основы организационно-экономического обеспечения повышения качества продукции животноводства. Предложены инструменты повышения качества основных видов продукции животноводства, механизмы прямой и косвенной поддержки производства органической продукции животноводства. Нарботаны методы стимулирования развития современных биотехнологий, которые позволяют повысить качество молока и мяса. Развита методические подходы к прогнозированию конкурентоспособности продукции животноводства происхождением из традиционного, органического и биотехнологического секторов. Сделан прогноз емкости рынка основных видов органической продукции животноводства в Украине.

Ключевые слова: продукция животноводства, качество, безопасность, организационно-экономический механизм, техническое регулирование, органическое производство, продукция традиционного сектора, органическая продукция, генетически модифицированная продукция.

SUMMARY

Kyryliuk. I. M. Organizational and economic mechanisms of raising the quality of livestock products in Ukraine. – The manuscript.

A thesis for Academic Degree of Candidate of Economic Science in specialty 08.00.03 – Economy and Management of the National Economy. – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2019.

The thesis is devoted to determining the concept of product quality, its components and characteristics. The tendencies of development of the theory and methodology of normative quality management are revealed. Organizational and economic factors and methodical approaches to ensuring the quality of livestock products are determined. The specificity of the European and national systems of technical regulation in the field of production and exchange of livestock products is shown in the thesis. It does not contribute to guaranteeing the livestock products' safety and quality. The efficiency of functioning of the control system and supervision over the safety and quality of livestock products in Ukraine is determined. The thesis provides the substantiation of the risk assessment methodology basic provisions in the livestock products and animal products market operators' activity. These basic provisions are aimed at avoiding corrupt actions of the controlling bodies and their excessive pressure on the market participants. The research reveals the key socioeconomic problems and threats, which are connected with the quality indicators of the main types of livestock products in Ukraine.

The research substantiates the conceptual bases of organizational and economic support for raising the quality of livestock products. It also offers the comprehensive measures that relate to the whole system of technical and economic, organizational and economic and socioeconomic relations in the field of quality assurance of livestock products. These measures cover the elements and links of higher-order systems (livestock products market, animal products market, associated markets and fields of agroindustrial complex, various directions of state policy and the system of public administration in general, foreign economic activity). The thesis offers the mechanisms and tools for raising the quality of the main types of livestock products. The tools of direct and indirect support of the production of organic livestock products are substantiated. The three sectoral typology of domestic market of livestock products is offered: the market of traditional, organic and genetically modified products. The groundwork for the methods of stimulating the development of modern biotechnologies is provided in the thesis. The biotechnologies allow the increase of the milk and meat quality under the condition of preservation of the effect of intensification factors. Methodical approaches to forecasting the competitiveness and capacity of the organic livestock products market in Ukraine are developed. The author's approach to the analysis and forecast of competitiveness of livestock products (based on the traditional, organic and biotechnological sectors) is grounded. The forecast of market capacity of the main types of organic livestock products in Ukraine has been made.

Key words: livestock products, animal products, quality, safety, organizational and economic mechanism, technical regulation, organic production, traditional sector products, organic products, genetically modified products.

КИРИЛЮК ІРИНА МИКОЛАЇВНА

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА
В УКРАЇНІ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 22.05.2019.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 150 пр. Зам. № 14-19АБ.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012